

Arü İlahiyat Araştırmaları Dergisi

Aru Journal of Theological Studies

Aralık/December/31/2025

Mekke'nin Fethi Sürecinin Hukukî Boyutları

The Legal Dimensions of the Conquest of Mecca

Taha Yılmaz

Doç. Dr., Ardahan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Fıkıh Ana Bilim Dalı, Ardahan/Türkiye
Associate Professor, Ardahan University, Faculty of Theology, Department of Fiqh, Ardahan/Türkiye
e-mail: tahayilmaz1981@gmail.com **ORCID:** 0000-0001-9503-3937

Makale Bilgisi | Article Information

Makalenin Türü | Article Type: Arařtırma Makalesi | Research Article

Geliş Tarihi | Received Date: 04.10.2025

Kabul Tarihi | Accepted Date: 19.12.2025

Yayın Tarihi | Published Date: 31.12.2025

Yayın Sezonu | Pub. Date Season: Aralık/December

İntihal:

Bu makale en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Telif Hakkı:

Yazarlar, dergide yayınlanan çalışmaların telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını Creative Commons Atıf-Gayri Ticari 4.0

Uluslararası Lisans (CC BY NC) kapsamında yayımlanmaktadır.

Etik Beyanı:

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Web Adresi:

aruilahiyatarastirmalaridergisi.com

Mekke'nin Fethi Sürecinin Hukukî Boyutları

Öz

Makale, Mekke fethi sürecinin hukukî boyutlarını ele almaktadır. Fetih öncesinde Hudeybiye Barış Antlaşması imzalanmış, bu anlaşma bir grup Mekkeli tarafından bozulmuş, sonrasında ise bir grubun anlaşmayı bozması tüm Mekkelilere mal edilerek anlaşma hükümleri Hz. Peygamber tarafından askıya alınmıştır. Hâtib b. Ebû Beltea Mekke'deki akrabalarını uyarmak için fetih öncesinde bir mektup yazarak bu mektubu götürmesi için bir kadın görevlendirmiştir. Bu mektuptan bir şekilde haberdar olan Hz. Peygamber bazı sahabîyi mektubu almaları için göndermiş; fakat kadın durumu sezerek mektubun varlığını inkâr etmiştir. İslâm'da işkence yasak olmasına rağmen görevli sahabîler kadını sorguya çekerek, mektup kendilerine teslim edilmediği takdirde ona işkence edeceklerini ifade etmişlerdir. Bunun yanı sıra fetih esnasında Mekke topraklarında savaş izni verilmiş, Mekke topraklarının zorla alınıp alınmadığı vurgusu yapılarak ganimet durumu fikhî açıdan sorgulanmıştır. Yine Mekke fethi sırasında Ebû Süfyan, iman etme konusunda bazı ikna edici sözlerle Müslüman olmaya zorlanmıştır. Bu da iman etmede telkin ve zorlamanın ne şekilde ve ne ölçüde olacağı hususunu ele almayı gerekli kılmaktadır. Bu amaçla Mekke fethi sürecinde zikredilen olayların sorunsal durumlarına değinerek tarihi doküman ve içerik analizi yapılarak fıkıh ilminin temel kaynakları kapsamında konu analitik olarak irdelenmiştir. Böylece çalışma, bütüncül bir bakış ortaya koyarak zikredilen olayların tarihi yönlerini değil de hukukî vasıf ve boyutlarını incelemiştir.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, Mekke, Kureyş, Anlaşma, Fetih.

The Legal Dimensions of the Conquest of Mecca

Abstract

The article examines the legal dimensions of the conquest of Mecca. Prior to the conquest, the Treaty of Hudaibiyyah was signed, but it was violated by a group of Meccans. This breach was attributed to all Meccans collectively, leading the Prophet ﷺ to suspend the treaty's provisions. Hatib ibn Abi Balta'ah wrote a letter before the conquest to warn his relatives in Mecca and entrusted a woman to deliver it. When the Prophet ﷺ became aware of the letter, he dispatched some companions to retrieve it, but the woman, sensing the situation, denied its existence. Although torture is prohibited in Islam, the companions threatened her with torture if she did not hand over the letter. Furthermore, permission to fight was granted within Meccan territory during the conquest, raising the question of whether Mecca was taken by force and prompting a juristic inquiry into the status of spoils of war. Additionally, Abu Sufyan was compelled to embrace Islam through persuasive words during the conquest, which necessitates examining the extent and nature of coercion and persuasion in matters of faith. To this end, the study addresses these problematic incidents through historical documentation and content analysis, within the framework of fundamental sources of Islamic jurisprudence, offering an analytical perspective. Thus, the research prioritizes the legal aspects and qualifications of these events rather than their historical dimensions.

Keywords: Islamic Law, Mecca, Quraysh, Treaty, Conquest.

الأبعاد القانونية لفتح مكة

الملخص:

المقالة تتناول الأبعاد القانونية لعملية فتح مكة. قبل الفتح تم توقيع صلح الحديبية، غير أن هذا الاتفاق نُقض من قبل مجموعة من أهل مكة، ثم عُدد نقضه من قبل جماعة بمثابة نقض من جميع المكيين، فقام النبي ﷺ بتعليق أحكام الاتفاق. وقد كتب حاطب بن أبي بلتعة رسالةً قبل الفتح ليحذر أقاربه في مكة، وكلف امرأةً بحملها. ولما علم النبي ﷺ بأمر الرسالة أرسل بعض الصحابة لاستردادها، لكن المرأة أدركت الأمر وأنكرت

وجود الرسالة. وعلى الرغم من أن التعذيب محظور في الإسلام، فقد هدد الصحابة المكلفون المرأة بالتعذيب إن لم تسلّم الرسالة. كذلك، أُجيز القتال في أراضي مكة أثناء الفتح، وأثيرت مسألة ما إذا كانت أراضي مكة قد أخذت قهراً، مما استدعى مناقشة وضع الغنائم من منظور فقهي. كما أن أبا سفيان أُجبر على الإسلام ببعض الكلمات الإقناعية أثناء الفتح، وهو ما يطرح قضية حدود الإكراه والتلقين في الإيمان. ومن أجل ذلك، تناولت الدراسة هذه الوقائع الإشكالية بتحليل الوثائق والمضمون، ضمن مصادر الفقه الأساسية، لتقديم معالجة تحليلية. وهكذا، ركز البحث على الصفة والأبعاد القانونية لهذه الأحداث أكثر من تركيزه على جوانبها التاريخية

الكلمات المفتاحية: الفقه الإسلامي، مكة، قريش، الاتفاق، الفتح.

Giriş

Mekke'nin fethi İslam dininin gelişim süreci açısından önemli bir dönüm noktasını oluşturmaktadır.¹ Fetihle, Allah İslam dinini yüceltmış, onun karşısında olanları da mağlup etmiştir. Arap yarımadasında İslâm'dan önce Kâbe ve çevresini putlarla kuşatan küfür kaleleri yıkılmış ve onları destekleyenler ise hakkın batıla üstün gelmesiyle hezimete uğramıştır.² İslâm dinine insanların grup grup girmesiyle Mekke, tevhidin ve hidayet ana merkezi haline gelmiştir. Hicretin altıncı senesinde Mekkelilerle Hudeybiye Antlaşması imzalanmıştır.³ Bu anlaşma çerçevesinde dileyen gruplar Hz. Peygamberin şahsında İslam'ın himayesine, dileyen de Kureyş'in himayesine girebilme özgürlüğüne sahip olmuştur.⁴ Huzâa Kabilesi Hz. Peygamber'i seçmiş ve İslâm dininin himayesini tercih etmiştir. Benu Bekir kabilesi ise Kureyş'in himayesini kabul etmiştir. Eskiden beri aralarında bir husumet olan Huzâa ve Benu Bekir kabilesi çekişme halinde olmuştur. Benu Bekir kabilesi Kureyş'ten temin ettiği silah ve destekle Huzâalılara saldırmış ve onlardan bir grup insanı öldürmüştü.⁵ Böylece aradaki anlaşmayı bozmuşlardı. Bu olay Mekke'nin fethi hazırlıklarını başlatmıştı.⁶

¹ Muhammed Hamîdullah, *Hz. Peygamber'in Savaşları* çev. Nazire Erinç Yurter (İstanbul: Yenişafak, ts.), 160-162.

² Nebi Bozkurt, "Mekke", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2003), 28/555-563.

³ Muhammed Hamîdullah, "Hudeybiye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/297-299.

⁴ Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdümelik b. Hişâm b. Eyyüb el-Himyeri el-Basri el-Mısri, *es-Sîretü'n-Nebeviyye* nşr. Taha Abdurraûf Sa'd (Riyad: Şirketü't-Tibâ'ati'l-Fenniyye'l-Müttehida, ts.), 7/199.

⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkîd el-Vâkîdî el-Eslemî el-Medenî, *Kitâbü'l-Megâzî* (Beirut: b.y., 1984), 791.

⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî el-Kâtib el-Hâşimî el-Basri el-Bağdâdî, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ* (Beirut: Dârü'l-Âfâk, 1985), 2/134.

Mekke, Kâbe’yi içinde barındırdığı için tarihi süreçte kutsal bir belde olarak görülmüş ve bu özelliğinden dolayı da kedisine birçok isim verilmiştir. Kur’ân-ı Kerim’de Mekke⁷ adının yanında Bekke,⁸ “Karye”,⁹ “Meâd”,¹⁰ “el-Beledü’l-emîn”¹¹ ve “el-Beled”¹² gibi isimlerle zikredilmiştir. Ayrıca ekin bitmeyen bir vadi,¹³ Ümmü’l-kurâ (şehirlerin anası)¹⁴ şeklinde nitelemelerle yeryüzünün bütün yerleşim birimlerinin merkezi ve Müslümanların kıblesi olarak saygın bir konumla anılmıştır. Bu özelliklerinden dolayı her türlü saldırılardan korunan güvenli (harem) bir mekân hususiyetini koruyarak günümüze kadar gelmiştir. Yine Allah tarafından bir beyanla insanların kendisini ziyaret ederek yaptığı hac ve umre ibadetiyle manen temizlenip arındırdıkları bir mahal, çevresi ise bir takım nişan (alem)lerle kuşatılmıştır. Bu nişan (âlem) yerleri şeytanın taşlandığı cemerât ve İbrahim’in İsmail’i kurban etme yeri, hacıların hac günlerinde konakladıkları Mina, Müzdelife, Meş’ar-i Harâm ve Arafat gibi özel mekânları kapsamaktadır. Ayrıca Hz. Peygamberin dünyaya geldiği yer, çocukluk ve gençliğin geçtiği yıllar ile Muhammedü’l-emin sıfatının verildiği yerdir.

Mekke sürecinde Hz. Peygamber ilk vahyi almış ve bu süreçten sonra tebliğ başlamıştır. Yaklaşık olarak 13 sene zarfında daha çok itikat ve ahlakla ilgili hükümleri burada tebliğ etmiştir. Muâmelâtla ilgili hükümleri ise zaman ve mekân içinde tedric ve kolaylık ilkelerini gözeterek topluma açıklamıştır.¹⁵ Tebliğ ve teybin görevinde bulunduğu dönemde birçok sıkıntılarla da mücadele etmek zorunda kalmıştır. Hicret etme arzusuyla önce Tâif’e sonra da Medine’ye hicret etmek zorun da kalmıştır. Hicret esnasında “Ey Mekke, vallahi sen Allah katında yeryüzünün en hayırlı yerisin. Bana da en sevimli yersin. Vallahi eğer buradan çıkmaya mecbur bırakılmasaydım, çıkmazdım”¹⁶ demiştir. Hicretin ardından sonra devletleşme sürecinde itikad ve ahlak hükümlerinin yanı sıra Medine döneminde daha çok teşri’ ile ilgili hükümler çerçevesinde bir İslam toplumunun teşekkülüne çalışılmıştır. Medine hayatında müşriklerle birçok savaş, ehl-i

⁷ Hayreddin Karaman vd., *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), el-Feth 48/24.

⁸ Âl-i İmrân 3/96.

⁹ en-Nahl 16/112.

¹⁰ el-Kasâs 28/85.

¹¹ et-Tîn 95/3.

¹² el-Beled 90/1.

¹³ İbrâhim 14/37.

¹⁴ el-En’âm 6/92; eş-Şûrâ 42/7.

¹⁵ Hayreddin Karaman, *İslâm Hukuk Tarihi* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2014), 53-57.

¹⁶ Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemî et-Tirmizî, *el-Câmiü’s-sahîh*, thk. ve şerh Ahmed Muhammed Şakir (Kahire: b.y. 1978), “Menâkıb”, 68.

kitapla ise bazı anlaşmalar yapılmıştır. Medine döneminde ashabının Mekke'ye hac ve umre arzusuyla çıktığı yolculukta Mekkelilerin mukavemetiyle karşılaşmıştır.¹⁷ Mekke'yi ziyaret etmeden Hz. Osman'ın aracılığıyla Hudeybiye Barış Anlaşması imzalamıştır. Bir sene sonra yapacağı umretü'l-kazâ hedefiyle tekrar Medine'ye dönmüştür. Bu süreçten sonra da gerçekleşecek bazı olaylardan dolayı Mekke'nin fethi süreci hızlanmıştır. Mekkeliler Bizans'a yapılan Mûte Savaşı sonrasında cüretkâr davranarak¹⁸ Hudeybiye Barış Antlaşması maddeleri çerçevesinde gözetilmesi gerekenlere uymamış, müttefikleri olan Benu Bekr kabilesiyle Şaban ayında haram kabul edilen bir zaman diliminde Huzâalılara saldırmışlardır. Bu anlaşmanın maddelerinin çiğnenmesiyle Mekke'nin lideri olan Ebû Süfyân Medine'ye gelmiş, fakat tekrar sulh yapma çabaları bir fayda sağlayamamıştır.¹⁹ Hz. Peygamber stratejik bir planla çevre kabilelerin kendine katılmasıyla Mekke'ye doğru yürümüştür. Tarihî süreçte anlatılan bu olayların birçok hukukî boyutu kendi içinde barındırdığı aşikârdır. Dolayısıyla Mekke'nin fethi tarihi, sosyolojik, psikolojik harp tekniği yanında hukuki boyutuyla da ele alınması gereken bir husustur.

Bu kapsamda yapılan literatür taraması sonucunda ilk dönem İslâm alimlerinin genel de olsa bu konuda bazı çalışmalar ortaya koydukları görülmektedir. Bu çalışmaların başında Muhammed Gazali'nin *Fıkhu's-Sîre*; İbn Kayyim el-Cevziyye'nin *Fıkhu's-Siyre*, Ramazan el-Bûti'nin *Fıkhu's Siyre* ve Orhan Aktepe'nin *Fıkhu's-Siyre* adlı eserleri gelmektedir. Ancak bu çalışmalar daha çok İslâm tarihi okumaları tarzında telif edilmiştir. Konular işlenirken tarihi ve nasihat yönleri analiz edildikten sonra, müellifler tarafından az da olsa bu olayların hukukî boyutları sınırlı da olsa ele alınmıştır. Ancak bu konuların fikhî açıdan durumlarına dair sistematik ve kapsamlı bir değerlendirme yapılmamıştır. Aslında fikhin hüküm açısından kaynaklarından biri de siyer ilmidir. Bu açıdan siyer konularının birçoğu Kitap ve Sünnet kapsamında değerlendirilmektedir. Surelerin nüzul, hadislerin de vürud sebepleri İslâm tarihinin konularıdır. Dolayısıyla Mekke fethi hem tarihi perspektif hem de modern hayat çerçevesinde fikhî boyutlarıyla ele alınmayı gerekli kılmaktadır. Çünkü Mekke'nin fethinde hukuk, ahlak ve adalet birlikte gözetilmiştir.

¹⁷ Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Umretü'l-Kazâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları 1998), 18/297-2999.

¹⁸ Hüseyin Algül, "Mûte Savaşı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2020), 31/385-387.

¹⁹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 7/202.

Sosyal düzen sağlanmış ve bu durumlar da ontolojik olarak tarih ilminden ziyade hukuk ilmiyle ilgili konulardır.

1. Hudeybiye Barış Antlaşması

Hudeybiye Antlaşması maddeleri gereği Mekkelilerle Medine'ye hicret eden Müslümanlar birbirlerine ve müttefiklerine karşı saldırıda bulunmayacaklardı. Fakat Kureyşliler bu anlaşma hükümlerine uymadılar. Müttefikleri olan Benu Bekirîlilerle bir olup Müslümanların müttefikleri olan Huzaâlılara saldırdılar. Namaz kılarken bu kabilenin yirmi iki kişisini öldürdüler.²⁰ Bu durum Hz. Peygamber'e intikal edince Huzaâ kabilesinin liderine bir mektup yazdı. Bu mektupta onlara yardım edeceğini beyan etti. Ashabıyla yaptığı bir özel toplantıda "Onlara yardım etmezsem yardım edilmeyeyim." dedi.²¹ Böylece anlaşmayı bozanlara karşı kararlı bir duruş sergiledi.

Hz. Peygamber bu olaya dair yaptığı değerlendirmelerden sonra sahabesine sefer hazırlığını emretti. Civar kabilelerine de haber göndererek Mekke'nin fethi için hazırlanmalarını istedi.²² Böylelikle Hz. Peygamber Kur'ân-ı Kerim'de geçen "akitlerinize uyun"²³ çerçevesinde olayı değerlendirmiş, Hudeybiye'de barış antlaşmasına uymayan Kureyşlilerin üzerine yürümüştür. Bu olay da Mekke fethi öncesinde etkin bir faktör olmuştur. Ebû Süfyan'ın anlaşmayı yenileme çabaları ise uygun görülmemiştir. Nitekim Hz. Peygamber'in Ebû Süfyan'ın anlaşma çerçevesinde sorduğu soruya verdiği cevap çok manidardır. "Biz, aramızdaki söz üzerine duruyoruz. Yoksa siz onu bozdunuz mu?"²⁴ demekle antlaşmanın hukukî botunun olduğunu ifade etmiştir. Şayet bu antlaşmanın gereği yerine getirilmediği takdirde hukuki olarak bütün enstrümanların devreye gireceğini zımnî olarak ortaya konulmuştur. Antlaşma İslâm hukuku boyutuyla ele alındığında aslında antlaşmayı bir grup Mekkeli ve müttefikleri olan Benu Bekirîliler bozmasına rağmen sanki bütün Mekkeliler bu antlaşmayı bozmuş kabul edilerek antlaşma hükümlerinin garanti ettiği sulh hususları geçersiz sayılmıştır. Bu olay da antlaşmanın tüm toplumun fertlerini kapsadığını ortaya koymaktadır.

²⁰ Ali Himmət Berki - Osman Keskiöğlü, *Hz. Muhammed ve Hayatı* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1974), 300-360.

²¹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 7/199; Vâkidî, *Kitâbü'l-Megâzî*, 791.

²² İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kübrâ*, 2/134.

²³ el-Mâide 5/1.

²⁴ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 7/202.

2. Hâtıb b. Ebû Beltea'nın Mektubu

Hz. Peygamber fetih hazırlıklarını büyük bir gizlilikle yürütüyordu. Bu planın deşifre olmaması içinde bir yandan da duada bulunuyordu. “Allah’ım! Yurtlarında ansızın karşlarına çıkıncaya kadar Kureyşlilerin casus ve habercilerini tut!” şeklinde Allah’a arzusunu dile getiriyordu.²⁵ Bu sebeple Medine’den Mekke’ye doğru giden bütün çıkışlar tutulmuştu. Hz. Peygamber Mekke’nin fethini savaşmadan ve kan dökmeden tamamlamak istiyordu. Bu sırada Hâtıb b. Ebû Beltea (ö.30/650), Mekke’deki yakınlarını korumak amacıyla bir mektup yazarak Hz. Peygamber’in hazırlıklarından haberdar olmamaları için bu mektubu bir kadına teslim etmişti.²⁶ Kadın mektubu Mekke’ye götürürken Hz. Peygamber bir şekilde bu mektuptan haberdar olmuş, üç süvari göndererek bu mektubu ele geçirmişti. Mektubu almak için gönderilen süvariler erkek, mektubu taşıyan kişinin ise kadın olmasına rağmen gerekirse zor kullanılarak kadının üstünün aranmasını istemiştir. Bu şekilde de İslâm dinindeki mahremiyet sınırları savaş hukuku çerçevesinde farklı bir boyut kazanmıştır. Bu uygulama ile istihbarî bir bilginin düşman tarafa aktarılmaması hususunda gereken önlemler alınmıştır.²⁷ Kadının mektubu teslim etmesiyle hem mektup hem de bu mektubu taşıyan kadın yakalanarak Medine’ye getirilmiştir. Olay sonrası gerekli tetkikler yapıldıktan sonra Hâtıb b. Ebû Beltea ehl-i bedir olup kastının akrabalarını korunması olduğunu ifade etmiştir. Hâtıb’ın bu beyanı Hz. Peygamber tarafından bir mazeret olarak kabul edilerek affedilmiştir.²⁸ İslâm hukuku ilkeleri çerçevesinde suçu maddi gerçeğe dayanmayan birisine işkence yapmak yasak olmasına rağmen mektubu taşıyan kadın bu esnada işkence yapılmak ile tehdit edilmiştir. Bu olay fikhî açıdan birkaç durumu da beraberinde getirmiştir. Mektubu taşıyan kadın, Hz. Peygamber tarafından deşifre edilmiş ve Hz. Peygamber’in her tavır ve hali doğru görüldüğü için kadına işkence yapılması ve üstünün aranması uygun görülmüştür.

3. Fetih Yolculuğu Esnasında İbadetlerin Yapılışı Hakkında Ruhsatların Uygulanışı

Hz. Peygamber hicretin 8. yılı Ramazan ayının onuna tekabül eden çarşamba günü, Medine’nin idaresini Ebû Ruhm’a bırakarak, beraberindekilerle birlikte şehirden

²⁵ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, 1/796; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 5/52.

²⁶ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 7/204.

²⁷ Nebi Bozkurt, “Hâtıb b. Ebû Beltea”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/444-445.

²⁸ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 7/204; Ramazan Bûtî, *Fıkhu's-Sire* (İstanbul: Dönem Yayıncılık, 2018), 12-25.

ayrıldı.²⁹ Ordunun gerçek gücünü gizlemek amacıyla bazı kabilelerin yol boyunca kendilerine katılmalarını emretmişti.³⁰ Yolda Eslem, Müzeyne, Cüheyne ve Ğıfâr gibi müttelik kabilelerle sayıları on bine yakın olmuştu. Ramazan ayı münasebetiyle Medine’den oruçlu çıkan Hz. Peygamber yolun uzun ve havanın sıcak olması sebebiyle Kedîd suyuna varınca orucunu su içerek bozmuş ve kedisiyle birlikte refakat eden kişilere de bu hususta oruçlarını bozmalarını beyan etmişti.³¹ Ancak bazılarının oruca devam etmeleri isteklerini görünce onları asi olarak nitelemiştir.³² Nitekim Kur’ân-ı Kerim tarafından hasta ve yolcuların oruç tutamayacakları ifade edilmektedir.³³ Bu husustaki ruhsat Mekke fethine katılan sahabeye de şamil olmuştur.

4. Mekke’nin Fethi ve Arazisinin Hukukî Statüsü

Hz. Peygamber ordusuyla birlikte yatsı vakti Mekke’ye bir konaklama mesafesinde olan Merrü’z-Zahrân Vadisine gelip yerleşmiştir. Ordunun ihtişamını göstermek için her askerin ayrı ayrı ateş yakmasını istemiştir.³⁴ İslâm Ordusu Mekke’ye yaklaştığında Zituvâ denilen yerde ordusuna “size karşı herhangi bir saldırı olmadıkça, hiç kimseye kılıç çekmeyiniz”³⁵ buyurmuştur. Halid b. Velid komutasındaki kuvvetler aşağı bölgeden (güneyden), Zübeyr b. Avvâm komutasındaki kuvvetler yukarı bölgeden (kuzeyden Mekke’nin en yüksek tarafı olan Kedâ mevkiinden) şehre girmişlerdir. Ebû Ubeyde b. el-Cerrah Mekke vadisinin ortasından, Hz. Peygamber komutasındaki merkezi birlik kuvvetleri ise kuzey batıdaki Ezâhir yolunu takip ederek Mekke’yi topyekûn kuşatmıştır.³⁶ Müşrikler savaş düzeni alamasalar da bu esnada bazı direniş ve çatışmalar yaşanmıştır. Ebû Süfyân’a verilen eman üzerine onun evine ve Kâbe’ye sığınan, savaşmayan grupların güvende olacakları ifade edilmiştir. Ancak yirmi sekiz müşrik

²⁹ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, 5/55.

³⁰ Mahmut Şit Hattab, *Komutan Peygamber* çev. Ahmet Ağırakça (İstanbul: Bir Yayıncılık, 1988), 225.

³¹ Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi’ es-San’ânî el-Himyerî, *el-Musannef*, nşr. Habîbürrahman el-A’zamî (Beyrut: Dâru’l-Kütüb’l-İlmiyye, 1390/1970), 2/564.

³² Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail b. İbrahim el-Buhârî, *el-Câmi’u’s-sahîh* thk. Muhammed Zuheyr (Beyrut: Dâru Tavki’n-Necât, 1422/2000), “Savm”, 34; “Meğazi”, 49; Müslim, “Sıyâm”, 88; Vâkîdî, *Kitabü’l-Megâzî*, 802.

³³ el-Bakara 2/184.

³⁴ Buhârî, “Meğâzî”, 49;

³⁵ Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî el-Bağdâdî et-Taberî, *Târîhu’l-umem ve’l-mulûk*, thk. Muhammed Ebû’l-Fadl İbrâhîm (Kâhire: Dâru’l-Meârif bi-Mısır, 1960), 2/158.

³⁶ Buhârî, “Meğâzî”, 50; Vâkîdî, *Kitabu’l-Megâzî*, 49.

öldürülmüş ve iki sahabe şehit olmuştur. Sonuç olarak ikindiye kadar verilen savaş emriyle müşrikler bozguna uğratılmış ve Mekke fethedilmiştir.³⁷

İslâm arazi hukukunda arazinin fethediliş yöntemi, hukuki statüsünün belirlenmesinde temel kriterdir. Savaş yapılmaksızın fethedilen araziler, belirli bir anlaşma doğrultusunda, sulh ile fethedilen araziler ve savaşla fethedilen araziler ayrı statüde değerlendirilmekte ve farklı hükümlere tabi tutulmaktadır.³⁸ Mekke arazisinin nasıl fethedildiği, hangi statüde bir arazi olduğu ne şekilde hükme tabi olduğu İslâm hukukuna göre tartışmalı bir husustur.³⁹ Tarih, fıkıh, hadis vb. literatüre bakıldığında Mekke'nin, kuvvet kullanılarak savaşla fethedildiği kanaati hâkimdir. Bu bilgileri kendine dayanak kabul eden Hanefî, Mâlikî ve Hanbelî âlimlere göre Mekke ittifakla savaş ile fethedilmiştir.⁴⁰ Şafîîler ise Mekke'nin savaş yapılarak değil de sulh yoluyla fethedildiği kanaatindedirler. Şafîîler bu konu hakkındaki görüşlerini “eğer kâfirler size karşı savaşsalar arkalarını dönüp kaçacaklar, bu durumda bir koruyucu, bir yardımcı da bulamayacaklardı”⁴¹ ve “evinin kapısını kilitleyen, silahını bırakan, Kâbe'nin örtüsüne yapışan ve Ebû Süfyân'ın evine sığınan kimselere eman⁴² verildiği”⁴³ hadisini delil olarak ileri sürmektedir. Ayetin nüzul sebebine bakıldığında bu ayetin Mekke'nin Fethi'nden iki yıl önce vaki olduğu Hudeybiye Antlaşması sürecinde indiği belirtilmektedir.⁴⁴ Hadis-i Şerîf ise sözleşme yapılması için değil de İslâm ordusu Mekke'ye girerken daha az kanın akmasının arzu edildiğini veya hoşgörünün esas ilke olduğunu göstermek için söylenmiştir.⁴⁵ Nitekim eman ile sulh kavramları da ayrıca birbirinden ayrılmaktadır. Eman tek taraflı olarak ortaya konulmuş, sadece can güvenliği hususunu kapsamaktadır.

³⁷ Ya'kub b. İbrâhim Ebû Yûsuf, *Kitâbu'l-Harâc* (Kahire: Matbaatü's-Selefiyye, 1397), 74; Kâsım b. Sellâm Ebû Ubeyd, *Kitâbu'l-Emvâl* (Kahire: Dâru'l-Fikr, 1981), 168; Ebû'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân* (Beyrut: Mektebetü'l-Hilâl, 1988), 49-55; Nebi Bozkurt, “Mekke”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/555-563.

³⁸ Oğuzhan Kundak, “İslâm Arazi Hukukunda Mekke'nin Özel Konumu”, *Bitlis İslamiyat Dergisi* 6/1 (2024), 67-83.

³⁹ Ahmet Özel, *İslâm Hukukunda Ülke Kavramı: Dâru'l-İslâm – Dâru'l-harb* (İstanbul: İz Yayıncılık, 1991), 23-26, 32, 59-105.

⁴⁰ Oğuzhan Kundak, *İslâm Arazi Hukukunun Oluşumu* (İstanbul: On İki Levha Yayınları, 2023), 20-90.

⁴¹ el-Fetih 48/22.

⁴² Ahd ve himaye çerçevesinde can, mal ve namus güvenliği olup fıkıh terimi olarak İslâm ülkesine girmek veya İslâm ordusuna teslim olmak isteyen yabancı gayri Müslimlere can ve mal güvencesi sağlayan taahhüt veya akittir. Bknz: Nebi Bozkurt, “Eman”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/75-77.

⁴³ Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *Şaḥîhu Muslim*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1374/1955), “Cihad”, 84.

⁴⁴ Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, 5/77.

⁴⁵ M. Nur Akdoğan, *Mekke'nin Fethi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi (Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008), 40-51.

Arazi konusunu ise dışarda bırakmaktadır. Bu husustan yola çıkarak İslâm âlimleri Mekke arazisinin hukuki statüsünü ele alarak birtakım görüşler serdetmişlerdir.

İslâm Hukukundaki genel kurala göre Mekke savaşıyla fethedildiği için arazilerine ganimet hükümlerinin uygulanması gerekmektedir. Ganimet arazisinin 4/5'i savaşa katılanlara; 1/5'inin ise beytülmale bırakılması gerekmektedir. Ancak Hz. Peygamber, Mekke'nin fethinden sonra Fetih hutbesi irad etmiştir. Bu çerçevede Mekke'nin Hz. İbrahim'den beri kendisi için harem bölgesi (dokunulmaz) olduğunu, tüm Müslümanlara ait olduğunu ve bu statüsünün ilk haline uygun olarak kıyamete kadar süreceğini söylemiştir.⁴⁶ Hz. Peygamber Enfal suresindeki şu mealdeki ayeti esas almıştır: “Sana ganimetlerden soruyorlar. Ganimetlerin Allah'a ve resulüne ait olduğunu söyle! O halde siz gerçek müminler iseniz Allah'a karşı saygısızlıktan sakının, aranızı düzeltin, Allah ve Resulüne itaat edin.”⁴⁷ Ayrıca “İnkâr edenlere, insanları Allah yolundan ve yerli olsun dışarıdan gelmiş olsun bütün insanlar için (ibadet yeri) yaptığımız – Mescid-i Harâm'dan alıkoyanları ve her kim orada zulmederek haktan saparsa ona elem veren bir azabı tattırırız.”⁴⁸ mealindeki ayet çerçevesinde Mekke arazisini, barış ya da savaşmak suretiyle fethedilmiş olmasına bakmayarak, Hz. İbrahim zamanında belirlenen asıl statüsüne kavuşturmuş ve ehl-i İslâm'ın hizmetine vakfederek Mekke'nin statüsünü belirlemiştir.⁴⁹ Bu hususta İslâm arazi hukukundaki arazi statüsünü belirleyen genel ölçüt esas alınmamıştır.

Hz. Peygamber'in belirlediği statüye göre fikhî hükümler noktasında Mekke arazilerinde özel mülkiyet inşa edilmemesi gerekmektedir. Yani bu arazilerin satışı, ipotek edilmesi, hibe edilmesi ve miras bırakılması vb. hususlar yasaktır. Hanefiler, Malikîler ve Hanbeliler bu görüşü tercih etmişlerdir. Şafîiler ise Mekke'nin sulh ile fethedildiği görüşünü ileri sürerek farklı bir kanaat ortaya koymuşlardır. Ancak Mekke arazilerinin üzerinde bulunan gayrimenkullerin veya bu arazilerden elde edilen menfaatin kime ait olduğu yönü ise mezheplerce ihtilafli bir konu olmuştur.⁵⁰ Bu itilafın sebebi Hz. Peygamberden rivayetlerin farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Hukuki statüsü gereği

⁴⁶ Ebû Yûsuf, *Kitâbu'l-Harâc*, 74-75; Ebû Ubeyd, *Kitâbu'l-Emvâl*, 65-66; Ebû'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ Belâzürî, *Ensâbu'l-eşraf*, thk. Süheyl ez-Zekkâr - ve Riyâd ez-Ziriklî (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1996), 49-55; Akdoğan, *Mekke'nin Fethi*, 87; Abdumuid Aykul, “Mekke Haremi Arazisinin Hukukî Statüsü ile İlgili Tartışmalar”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 41 (2023) 182-184.

⁴⁷ el-Enfal 8/1.

⁴⁸ el-Hac 22/25.

⁴⁹ Ebû Ubeyd, *Kitâbu'l-Emvâl*, 66-68; Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî el-Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân* (Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Ârabî, 1985), 5/60-61.

⁵⁰ Aykul, “Mekke Haremi Arazisinin Hukukî Statüsü ile İlgili Tartışmalar”, 169-193.

satışı, icâresi, ipotek edilmesi veya herhangi bir şahsi menfaat sağlanması yasak olmasına rağmen uygulamada günümüz de dâhil olmak üzere Mekke evlerinin ve dükkânlarının satışı, kiralanması ve ipotek edilmesi bir sakınca görülmemektedir. Literatürde bu konuda birçok bilgi bulunmaktadır.

Hanefî literatüründe Ebû Hanife'den üç farklı görüş rivayet edilmektedir.⁵¹ İlk görüş Mekke arazilerinin ve evlerinin satışı, ipotek edilmesi ve kiralanmasının mutlak bir şekilde yasak olduğu görüşüdür. Bu konuda görüşlerini Hz. Peygamber'in hadislerine dayandırmıştır. "Allah, Mekke'yi haram kılmıştır. Onun evlerini satmak ve ürününü yemek haramdır.", "Mekke evlerinin satışı helal olmaz", "Mekke, evleri satılıp kiraya verilmeyen bir bölgedir.", "Mekke'de meskene muhtaç olan o meskende oturur, muhtaç olmayan ise ihtiyacı olana bırakır". "Mekke oturanların mülkü olmayıp ihtiyaç sahiplerine terk edilmiştir."⁵² İkinci görüşü ise zaman bağlamında mukayyet olup Mekke evlerinin satışı ve kiralanması caiz olup sadece hac mevsiminde bu işlemlerin yasak olduğu yönündedir. Üçüncü görüşü ise Mekke'nin yerleşim yeri olmadığı ve sadece ziyaret için gelinip gidilmesinin daha faziletli olduğu yönündedir.⁵³

Hanefilerin ikinci görüşü ise Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'e aittir. Onlara göre Mekke arazisi ile bu araziler üzerinde bulunan gayrimenkullerin veya arazi menfaatlerinin ayrı bir şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir. Hz. Peygamber'in beyan ettiği gibi Mekke arazisinin satımı caiz değilken bu arazi üzerine inşa edilen şeylerin tasarrufunda herhangi bir beis yoktur.⁵⁴ Malikî ve Hanbelîlerin görüşü de bu minvaldedir.⁵⁵ Şafî mezhebine göre ise Mekke sulh yoluyla fethedilmiştir. Dolayısıyla araziler üzerinde bulunan gayrimenkuller eski sahiplerine bırakılmıştır.⁵⁶ Bu sebeple Mekke arazilerinin, evlerinin ve dükkânlarının satılması, kiralanması, ipotek edilmesi, miras bırakılması, hibe edilmesi ve buralarda her türlü hukuki tasarrufta bulunulması

⁵¹ Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed el-Kudûrî, *Muhtasru'l- Kudûrî* (Kahire: Dâru's-Selâm, 2006), 6/26-33.

⁵² Ebû'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî, *Sünenü Dârekutnî* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2004), 4/11-15, 3014-3021; Ebû Abdullah Muhammed el-Kazvîni İbn Mâce, *es-Sünen* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2009), "Menâsik", 3107.

⁵³ Burhâneddin el-Buhârî, *el-Muhîtu'l-Burhânî* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2004), 2/459.

⁵⁴ Ebû'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd el- Mevsilî, *el-İhtiyâr li'l-Ta'lîli'l-Muhtâr* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.), 4/162.

⁵⁵ Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme, *el-Muğnî* (Mısır: Hieru li't-Tebâati ve'n-Neşr ve't-Tevzi' ve'l-İ'lan, 1995), 11/74-80; Ebû Abdullah Ahmed Hanbel, *el-Câmiu'l-Ulûmi'l-İmam Ahmed el-Fıkıh* (Feyyûm: Dâru'l-Fellâh, 2009), 9/68.

⁵⁶ Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Maverdî, *el-Hâvi'l-Kebîr* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1994), 5/386-387.

meşru görülmüştür. Sonuç itibariyle görüşler değerlendirildiğinde ve rivayetler tahlil edildiğinde Mekke arazisinin hiçbir şekilde satış, hibe, icâre, ipotek, miras vb. şeylerle özel mülkiyete konu olmayacağı fakat arazi üzerindeki ev, dükkân vb. gayrimenkullerde veya bu arazilerden elde edilecek olunan menfaatlerde özel mülkiyetin tahakkuk edebileceği tespit edilmiştir.

5. Fetih Esnasında Şehrin Yağmalanmaması ve Ahalinin Affedilmesi

İslâm sözlük olarak “barış içinde selamette olmak” anlamına gelmektedir.⁵⁷ Bu açıdan İslâm’daki genel ilke, insanlar arası meselelerin savaşla değil de barış yoluyla halledilmesi ilkesidir.⁵⁸ Kur’ân-ı Kerim “hepiniz topluca barışa giriniz...” “... sizinle savaşmaz, barışı kabul ederlerse onlarla savaşmaya Allah izin vermemiştir.” “Barışa yanaşırlarsa, sen de hemen yanaş.” “Din hakkında sizinle savaşmayan, sizi yurdunuzdan çıkarmayanlarla dost olun.” “Mü’minlere yeryüzünde bir iktidar verdiğimizde, onlar namazı dosdoğru kılarlar, zekâtlarını verirler, iyiliği emrederler ve kötülüğü yasaklarlar. Bütün işlerin sonucu da yalnız Allâh’a âittir.”⁵⁹ gibi ayetlerde bu durumlar açıkça ifade edilmektedir.⁶⁰ Bu bakımdan İslam insanın canı, aklı, dini, malı ve neslinin korunması gereken zarûrât-ı hamse kapsamında saymıştır. Dolayısıyla İslam niza ve savaş durumlarında mümkün olduğunca savaşın değil, barışın seçilmesi gerektiğini emretmiştir.⁶¹ Ancak kâfirlerin haddini aşması, Müslümanlara ait bir toprağı işgal etmesi veya işgale kalkışması, barış önerilerini kabul etmemesi veya İslam dininin özgürce yaşanmasını engellemesi gibi meşru nedenlerle savaşı meşru kılmıştır.⁶² “Kâfirlerle savaşa girdiğinizde hemen öldürücü darbeyi vurun, nihayet onları çökertince esirleri sağlam bağlayın. Sonra ya karşılıksız bırakırsınız yahut bedel olarak; ta ki savaş ağır yüklerini indirsin. İşte böyle; Allah dilseydi onları bizzat cezalandırırdı, fakat sizleri birbirinizle denemek istiyor. Allah yolunda öldürülenlerin amellerini asla boşa çıkarmayacaktır.”⁶³ Kur’ân-ı Kerim böyle bir çatışmayı harp ve kıtal terimleri ile ifade

⁵⁷ Ebu’l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed Râgıp el-İsfahânî, *Müfredâtü Elfâzı’l-Kur’ân (el-Müfredâtü fi Garibi’l-Kur’ân)*, “slm” mad., thk. Safvan Adnan Dâvudî (Beyrut: Dâru’l-Kalem, 2009), 284.

⁵⁸ Mustafa Sinanoğlu, “İslâm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/1-2.

⁵⁹ el-Bakara, 2/208; en-Nisa 4/90; el-Enfal 8/61; el-Mumtehine 60/8.

⁶⁰ el-Hac 22/41.

⁶¹ en-Nisâ, 4/90; el-Enfâl, 8/61.

⁶² Vehbe b. Mustafa ez-Zuhaylî, *Âşârü’l-harb fi’l-fikhi’l-İslâmî* (Dımaşk: b.y. 1385/1965), 1-60.

⁶³ Muhammed, 47/4.

etmiştir. İslâm hukukunda ise buna cihad denmektedir. Cihad kapsamına harp, kıtal, fetih, gaza ve nefir girmektedir.⁶⁴

İslâm hukukunda cihad genel olarak “Allah yolunda can, mal, dil, nefis gibi çeşitli araçlarla kötülüklerden korunmak için elden gelen güç ve gayreti harcamak” şeklinde her çeşit kötülüğe mukavemet göstermek biçiminde anlatılmıştır. Cihad manevî düşünceden maddi eyleme, nefis ve şeytanın vesveselerine üstünlük sağlamaktan görünen açık düşmanlara karşı mücadele etmeye kadar her çeşit kötülüğü püskürtmeyi ifade etmektedir. Genel olarak cihadın düşmanın saldırısını bertaraf etmek, zulme engel olmak ve İslam dinin önündeki engelleri kaldırmak için yapılacağı ifade edilmiştir.⁶⁵

Hz. Peygamber Mekke'nin fethi çerçevesinde önce ve sonrasında birçok strateji belirleyerek şehri olabildiğince kan dökmeden almak istemiştir. Mekke fethi günü Sa`d b. Übâde “Bugün savaş günüdür. Bugün Kâbe’de kan dökmek helâl kılınmıştır.”⁶⁶ şeklinde bir ifade de bulunmuştur. Bu söz Hz. Peygamber’e ulaştığında O, “Sa`d yanlış söylemiştir. Bugün Allah’ın Kâbe’yi yücelteceği bir gündür. Bugün Kâbe’nin tevhid elbisesine bürüneceği bir gündür.”⁶⁷ buyurmuştur. Sonra da Ensar’ın bayrağının Sa`d’dan alınmasını emretmiş ve oğlu Kays’a verilmesini ifade etmiştir. Şehrin yağmalamasını yasaklamıştır.

Mekke fethedildikten sonra öğle vakti Bilal ezan okumuştur. Mekkeli müşrikler ise etrafta toplanmış, bir yandan pişmanlık, bir yandan korku ve endişe ile beklemekteydiler. Hz. Peygamber Kâbe’nin merdivenlerine çıkarak bir hutbe irat etmiştir. Hutbesinde “Hamd (Mekke’nin fethine dair) vaadini yerine getiren, kulu Muhammed’e yardım eden ve düşman topluluklarını tek başına yenilgiye uğratan Allah’a mahsustur.” Faiz, vasiyet, nikâh gibi birçok konuya değindikten sonra Mekke halkına dönerek “Ey Kureyş Topluluğu! Şimdi benim, sizin hakkınızda ne yapacağımı düşünüyorsunuz? Ben de Hz. Yûsuf’un kardeşlerine dediği gibi, “Size bugün hiçbir başa kalkma ve ayıplama

⁶⁴ Ahmet Özel, “Cihad”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/527-531.

⁶⁵ Ahmet Özel, “Cihad”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/527-534.

⁶⁶ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 7/216; Vâkıdî, *Kitabü'l-Megâzî*, 867; Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, nşr. Abdurrahmân ed-Dûkî ve Muhammed Gâzî Beydûn (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1998), 6/584.

⁶⁷ Buhârî, “Meğazî”, 49.

yok! Allah sizi Affetsin! Şüphesiz O, merhametlilerin en merhametlisidir.”⁶⁸ Haydi gidiniz! Artık serbestsiniz.”⁶⁹

6. Emanetin Ehline Verilmesi ve Ahde Vefanın Gözetilmesi

Hz. Peygamber, Kusay zamanından beri Kâbe’ye hizmet ve anahtarlarını koruma görevini sürdüren Abdudâroğulları soyundan Osman b. Talha’ya haber göndererek Beytullah’ın anahtarlarını getirmesini emretmiştir.⁷⁰ Kâbe’de namaz kıldıktan sonra bu görevi amcası Abbas istemesine rağmen Kuran-ı Kerim’deki “Allah, size emânetleri ehline vermenizi, insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adâletle hükmetmenizi emreder. Allâh, size böylece ne güzel öğüt veriyor. Şüphesiz ki Allâh, işiten (ve) görendir.”⁷¹ âyetini okuduktan sonra: “–Ey Ebû Talha oğulları! Allâh Teâlâ’nın emânetini, sürekli sizde kalmak ve dürüst hareket etmek üzere alınız! Onu, zâlim olmadıkça hiç kimse elinizden alamaz! Bugün, iyilik ve ahde vefâ günüdür.”⁷² diyerek emaneti ehline verin ayetinin hükmünü gözeterek tekrar bu görevi Osman b. Talha’ya vermiştir. Akabinde “Ey Osman bugün iyilik ve ahde vefa günüdür. Al anahtar!”⁷³ buyurmuştur.

Bu süreçten sonra Peygamberimiz Hacûn bölgesine çadırını kurmuş ve on beş gün Mekke’de ikamet etmiştir. O arada bütün ahaliden sırasıyla biat almıştır. Daha önce haklarında ölüm emri çıkarılan Ebû Cehil’in oğlu İkrime ve Hz. Hamza’yı şehit eden Vahşi’yi ve Hint bint Utbe’yi affetmiştir. Ensarın Hz. Peygamber’in fetihten sonra tekrar Medine’ye dönüp dönmeyeceği hakkındaki endişelerini görünce: “Ey Ensar! Öyle bir şey yapmaktan Allah’a sığınırım. Ben sizin memleketinize hicret ettim. Hayatım da sizinle; ölümüm de sizinledir.”⁷⁴ demiştir. Sonrasında şehrin idaresini Attâb b. Esîd’e bırakarak Huneyn’e doğru hareket etmiştir.⁷⁵ Hz. Peygamber böylece ahde vefâ göstererek ahde riâyet etmiştir. Bu çerçevede Mekke fethi gaybî bir ihbar ile Hz. Peygamberin daha önce verdiği müjde doğrultusunda gerçekleşmiştir.⁷⁶ Hudeybiye sulhu görünüşte İslâm aleyhine görülmesine rağmen büyük bir fethin anahtarı olmuştur. Geçici olarak maddi

⁶⁸ Yûsuf 12/92.

⁶⁹ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, 5/74.

⁷⁰ Vâkîdî, *Kitabü’l-Megâzî*, 1/833.

⁷¹ en-Nisâ 4/58

⁷² İbn-i Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, 4/31-32; Vâkîdî, *Kitabü’l-Megâzî*, 2/837-838; İbn-i Sa’d, *et-Tabakâtü’l-Kübrâ*, 2/137.

⁷³ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, 5/74.

⁷⁴ Müslim, “Cihad ve Siyer”, 86.

⁷⁵ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, 5/108.

⁷⁶ el-Fetih 48/27; İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, 4/7; 5/69.

cihada ara verilmiş ancak tebliğ vasıtasıyla kalpler ve akıllar fethedilmiştir. Bu esnada musalâha/sulh ile bazı münasebetler gerçekleşmiştir. Hâlid bin Velid ve Amr bin As gibi askeri ve siyasi dehalar Müslüman olmuş, ehliyet ve liyakatlerine uygun belli görevlere getirilmiştir.

Sonuç

İslâm tarihinde Mekke'nin fethi ve sonuçları büyük önem arz etmektedir. Ancak Mekke'nin fethi daha çok İslâm tarihi açısından ele alınarak incelenmiştir. Oysa savaş hukuku açısından birçok prensibi içinde barındırmaktadır. Bu açıdan farklı disiplinler tarafından tekrar ele alınma ihtiyacı bulunmaktadır. Bu disiplinlerin başında da İslam hukuku gelmektedir. Hz. Peygamber Fetih öncesi ve sonrası hukuku ilgilendiren birçok ilkeye kaynaklık edecek ölçüler ortaya koymuştur. Fetih öncesi istihbarat yöntemlerinin ortaya konulması bu açıdan önemlidir. Fetih esnasında belirli stratejilerden yararlanarak savaşın kan dökülmeden kazanılmasına katkı sağlamıştır. Mekke fethedildiğinde yağmalanmamıştır. Güven içinde şehre giren Hz. Peygamber yönetimi ehline vermiş ve bu konuda öç ve intikam almadan sadece oranın fethedilmesi gibi bazı ahlaki tavsiyelerde bulunmuştur. Mekke'nin arazisi konusunda da bazı hususları dile getirmiştir. Bu toprakların vakıf mesabesinde olarak, aslı Allah'a, gâllisinin/gelirinin tüm Müslümanlara ait olması yönünde vurgular yapmıştır. Hıristiyan, Yahudi, Mecusî dinleri ile Roma, Çin ve İran gibi büyük hükümetler o dönemde olmasına rağmen Hz. Peygamber, korkmadan davasını sürdürmüştür. Cihad konusunda korkunun değil de tevekkülün ön planda olması ifade etmiştir. Böylece gazilik ve şehitlik olgusu esarete tercih edilmiştir. Savaş öncesi gerekli tedbirler alınarak İnsanların maslahatları açısından canın korunması gözetilmekle birlikte dini hürriyet eğilimi ön plana çıkmıştır. Nitekim günümüzde Mekke'nin fethi ile İslam dinin ortaya koyduğu savaş hukuku insanlık için bir iz düşümü mesabesindedir. Rahmet, merhamet, ahlaki öğreti ve akli çıkarımlarla belli stratejik modelleri içinde barındırmaktadır. Sulh kavramı çerçevesinde genel olarak af ve tesâmüh ilkesi tercih edilerek, devlet başkanı tarafından sadece bazı kişilerin cezalandırılmasına onay verilmiştir. Hicret ise fetihle mahiyet değiştirmiştir. Mekke'den Medine'ye hicret olayı artık zahiri anlamdan daha çok içsel ve öze yönelik bir hale dönüşmüştür. Hicret güzel bir niyet çerçevesinde günahlardan kaçınma, cihad ve ilim talebi gibi durumlarla anılmıştır. Kâbe hizmetlerinin yürütülmesinde emanetin ehline verilmesi onaylanmış ve daha önce Kâbe hizmetleri çerçevesinde var olan bazı hizmet kalemleri ise kaldırılmış, hacılara su dağıtma işi (sikâyetü'l-hac) ve Kâbe hizmeti (Sidânetü'l-Beyt) ile sınırlandırılmıştır.

Kaynakça

- Abdürezzâk, Ebû Bekr Abdürezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî el-Himyerî. *el-Musannef*. nşr. Habîbürrahman el-A'zamî. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1390/1970.
- Akdoğan, M. Nur. *Mekke'nin Fethi*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Algül, Hüseyin. "Mûte Savaşı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/385-387. İstanbul: TDV Yayınları, 2020.
- Aykul, Abdulmuid. "Mekke Haremi Arazisinin Hukukî Statüsü ile İlgili Tartışmalar". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 41 (2023), 182-184.
- Belâzurî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ. *Fütûhu'l-büldân*. Beyrut: Mektebetü'l-Hilâl, 1988.
- Belâzurî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ. *Ensâbu'l-eşraf*, thk. Süheyl ez-Zekkâr - ve Riyâd ez-Ziriklî. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1996.
- Berki, Ali Himmet - Keskiöglü, Osman. *Hz. Muhammed ve Hayatı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1977.
- Bozkurt, Nebi. "Eman". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/75-77. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Bozkurt, Nebi. "Hâtıb b. Ebû Beltea". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/444-445. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Bozkurt, Nebi. "Mekke". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/555-563. İstanbul: TDV Yayınları, 2003.
- Buhârî, Burhâneddin. *el-Muhîtu'l-Burhânî*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail b. İbrahim. *el-Câmi'u's-Sahîh*. thk. Muhammed Zuheyr Beyrut: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2000.
- Bûtî, M. Said Ramazan. *Fıkhu's-Siyre*. İstanbul: Dönem Yayıncılık, 2018.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî. *Ahkâmü'l-Kur'ân*. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Ârabî, 1985.
- Dârekutnî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed. *Sünenü Dârekutnî*. Beyrut: Müessetü'r-Risâle, 2004.
- Ebû Ubeyd, Kâsım b. Sellâm. *Kitâbu'l-Emvâl*. Kahire: Dâru'l-Fikr, 1981.
- Ebû Yûsuf, Ya'kub b. İbrâhim. *Kitâbu'l-Harâc*. Kahire: Matbaatü's-Selefiyye, 1397.
- Hamîdullah, Muhammed. "Hudeybiye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/297-299. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Hamîdullah, Muhammed. *Hz. Peygamber'in Savaşları*. çev. Nazire Erinç Yurter İstanbul: Yeni Şafak, ts.
- Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed. *el-Câmiu'l Ulûmi'l İmam Ahmed el-Fıkh*. Feyyûm: Dâru'l-Fellâh, 2009.

- Hattab, Mahmut Şit. *Komutan Peygamber*. çev. Ahmet Ağırakça. İstanbul: Bir Yayıncılık, 1988.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Basrî el-Mısırî. *es-Sîretü'n-Nebeviyye*. nşr. Taha Abdurraûf Sa'd. Riyad: Şirketü't-Tibâ'ati'l-Fenniyye'l-Müttehide, ts.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer. *el-Bidâye ve'n-Nihâye*. nşr. Abdurrahmân ed-Dükî ve Muhammed Gâzî Beydûn. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1998.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme. *el-Muğnî*. Mısır: Hicru li't-Tebâati ve'n-Neşr ve't-Tevzi' ve'l-İ'lân, 1995.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed el-Kazvîni. *es-Sünen*. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2009.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî. *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*. Beyrut: y.y., 1985.
- İsfehânî, Ebu'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed Râgıp. *Müfredâtü Elfâzı'l-Kur'an (el-Müfredât fi garibi'l-Kur'an)*. thk. Safvan Adnan Dâvudî. Beyrut: Dâru'l-Kalem, 2009.
- Karaman, Hayreddin. *İslâm Hukuk Tarihi*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2014.
- Karaman, Hayreddin vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.
- Kudûrî, Ebü'l-Hüseyin Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed. *Muhtasaru'l-Kudûrî*. Kahire: Dâru's-Selâm, 2006.
- Kundak, Oğuzhan. "İslâm Arazi Hukukunda Mekke'nin Özel Konumu". *Bitlis İslamiyat Dergisi* 6/1 (2024), 67-83.
- Kundak, Oğuzhan. *İslam Arazi Hukukunun Oluşumu*. İstanbul: On İki Levha Yayınları, 2023.
- Küçükaşçı, Mustafa Sabri. "Umretü'l-Kazâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/297-2999. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Maverdî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî. *el-Hâvi'l-Kebîr*. Beyrut: Dâru'l- Kütübü'l-İlmiyye, 1994.
- Mevsilî, Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd. *el-İhtiyâr li'l-Ta'lîli'l-Muhtâr*. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.
- Müslîm, Ebü'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *Sahîhu Muslim*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1374/1955.
- Özel, Ahmet. "Cihad", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/527-534. İstanbul: TDV Yayınları, 1993, 7/527-531.
- Özel, Ahmet. *İslâm Hukukunda Ülke Kavramı: Dâru'l-İslâm - Dâru'l-Harb*. İstanbul: İz Yayıncılık, 1991.

- Sinanoglu, Mustafa. "İslâm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/1-2. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî el-Bağdâdî. *Târîhu 'l-Umem ve 'l-Mulûk*. thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm. Kâhire: Dâru'l-Meârif bi-Mısır, 1960.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemî. *el-Câmiü's-sahîh*. thk. ve şerh Ahmed Muhammed Şakir. Kahire: y.y., 1978.
- Vâkıdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Eslemî el-Medenî. *Kitâbü'l-Megâzî*. Beyrut: Dâru'l-Âfâk, 1984.
- Zühaylî, Vehbe b. Mustafa. *Âsârü'l-Harb fi'l-Fıkhî'l-İslâmî*. Dımaşk: y.y., 1385/1965.